

УДК 631.145:664.1

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ЦУКРОБУРЯКОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

М.Ю.Коденська, доктор економічних наук, старший науковий співробітник

І.І.Румик, науковий співробітник

Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

Цукробуряковий підкомплекс АПК України є організаційно самостійною структурованою системою взаємодіючих, технологічно і економічно взаємозалежних ринків насінневого матеріалу, фабричних цукрових буряків, цукру та супутніх продуктів цукроваріння. Багатокomпонентність вихідної продукції підкомплексу, використання її у багатьох сферах народного господарства зумовлюють непересічне значення ефективного розвитку цукробурякового виробництва для економіки країни.

Тривалий час Україна за обсягами виробництва цукрових буряків і цукру входила в першу десятку країн світу — найбільших його виробників і експортерів. В 1990-1991 рр. частка вітчизняного цукру у світовому обсязі виробництва становила близько

6,0%, експорті — 11,8%, споживанні — 2,3%. В останні роки виробництво цукру в Україні різко зменшилось, знизилась його частка у загальному світовому обсязі виробництва, експорту, споживання, при цьому збільшились обсяги імпорту.

Невиправданим є зростання імпорту цукру і цукристих продовольчих продуктів, що поглиблює кризову ситуацію у традиційно базовій галузі АПК України і яка зараз має надзвичайно низький рівень розвитку й використання виробничого потенціалу, що, по суті, прискорює його знищення. За 1991-2002 рр. середньорічні обсяги виробництва цукрових буряків зменшились порівняно з 1990 р. на 29,8 млн. тонн, або в 3,1 рази, при скороченні посівів на 842,4 тис. га, або на 52,5% і зниженні урожайності на 87 ц з га, або на 31,5%. Середньорічні обсяги виробництва з них цукру за цей період зменшились на 3960 тис. т, або в 3,8 рази і в 2002р. становили 1,4 млн. т.

Нинішній рівень урожайності цукрових буряків нижче можливостей природної родючості ґрунту і зумовлюється не тільки погіршенням матеріально-технічної бази, а й пасивним відношенням владних структур до розвитку галузі. Несприятлива організаційно-економічна ситуація призвела до занепаду галузі, зниження рівня всіх економічних показників ефективності. Причому, процес занепаду галузі поки-що не призупинено. Для України обмеження розвитку цукробурякового виробництва є згубним і неприйнятним. Тим більше, що Україна має можливості для відродження цукробурякового виробництва, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення потреб внутрішнього аграрно-продовольчого ринку і формування експортних ресурсів для відновлення своєї ніші на зовнішньому ринку цукру. Це:

- високий рівень освіти, професійності і духовності населення та багатий історичний досвід ведення цукробурякового виробництва;
- наявність бурякопридатних земель, особливо в зоні Лісостепу, що при належній організації може забезпечити швидкий приріст обсягів виробництва цукрових буряків;
- розвинута виробнича інфраструктура: переробні підприємства,

насіннєві заводи з доробки і підготовки насіння до посіву; машинобудівні і ремонтні заводи з виготовлення устаткування для цукрових заводів, кар'єри з добування вапнякового каменю та ін.;

- науковий потенціал науково-дослідних інститутів та дослідно-селекційних станцій (кваліфіковані кадри, наукові школи, вітчизняні унікальні технології), здатний забезпечити конкурентоспроможне виробництво.

Розвиток цукробурякового виробництва має відігравати провідну роль у створенні валового внутрішнього продукту АПК, як галузь, що забезпечує:

- потребу в одному з важливих продуктів харчування населення країни;
- робочі місця на селі (отже забезпечується стабільний соціальний стан населення країни, зростають надходження в бюджет, збільшується ємність внутрішнього ринку, як продовольчого, так і ресурсного);
- розвиток харчової, переробної промисловості й інших галузей народногосподарського комплексу країни та розширення асортименту продовольчих і інших продуктів та ін.

Одним з шляхів відтворення ефективного розвитку галузі буряківництва, забезпечення кон'юнктурності продукції цукробурякового виробництва є його розвиток на основі інтеграційних процесів.

Інтеграційний процес є об'єктивним і закономірним явищем, що пов'язаний з дією законів природи і економічних законів та зумовлюється не лише природними особливостями сільського господарства й сезонністю виробництва, а й технологічною взаємозалежністю сільськогосподарського виробництва промислових переробних підприємств, організаційною послідовністю доведення і вироблення кінцевої продукції.

Багатосторонній характер інтеграційного процесу у цукробуряковому підкомплексі проявляється на кількох рівнях: на рівні господарств, району, області для організації їх комплексного розвитку виробничого і соціального напрямів, на рівні окремої групи

підприємств, господарств і організацій — для організації виробництва цукрових буряків з метою ефективного виготовлення кінцевої продукції — цукру та продуктів з нього, на рівні підприємств і господарств — для матеріально-технічного обслуговування, виготовлення товарів непродовольчої групи, наукового забезпечення основного виробництва тощо.

На сучасному етапі отримали розвиток інтеграція горизонтальна, що проявляється через систему організаційно-економічних взаємозв'язків між підприємствами однієї галузі. Зокрема, у буряківництві — між бурякосіючими господарствами різних форм власності і господарювання; вертикальна — розвиваються організаційно-економічні зв'язки на рівні підприємств суміжних галузей з приводу переробки виробленої сільськогосподарської продукції і ефективного виробництва кінцевого товарного продукту та доведення його до споживача. Поширеними формами вертикальної інтеграції є об'єднання господарств, або їх підрозділів з цукровими заводами, заготівельними, збутовими і іншими організаціями АПК, комбінати, асоціації, концерни, холдинги (рис. 1).

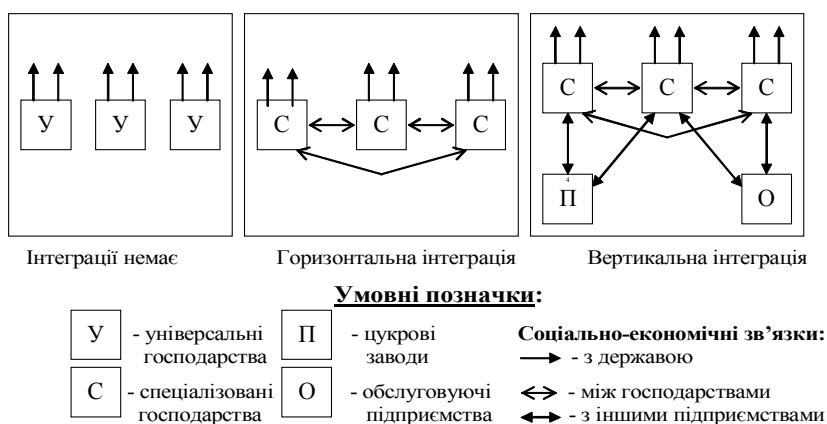

Рис. 1. Етапи розвитку аграрно-промислової інтеграції

Таким чином, суттю інтегрованого виробництва є об'єднання підприємств для організації безперервного виробничого процесу виготовлення кінцевої продукції. Аграрно-промислова інтеграція — це лише один із способів поєднання сільськогосподарських і промислових підприємств, при якому всі виробники мають можливість брати участь у різних інтегрованих формах. Це інструмент цілеспрямованої організації аграрно-продовольчого ринку, що наближує його до умов соціально орієнтованої економіки. При цьому конкуренція проявиться на найважливішій ділянці — в зоні оцінок кінцевого споживача, зменшується ринковий ризик, зростають гарантії збуту й одержання доходів. Суто ринкові відносини змінюються керованими і регульованими, стабілізуючи ринок у межах інтегрованих структур.

Доцільність створення аграрно-промислових формувань обумовлена потребою досягнення високої стабільності та ритмічності у постачанні переробних підприємств цукровими буряками, максимального збереження їх кількості, якості, використання для промислової переробки, узгодження у використанні робочої сили і виробничих потужностей цукрових заводів, спеціалізації і концентрації сільськогосподарського виробництва, поліпшення використання сільськогосподарської техніки, транспортних засобів, раціонального використання для потреб сільського господарства супутньої продукції та відходів промислового виробництва, зниження витрат виробництва шляхом удосконалення технологічного процесу виробництва цукрових буряків, їх переробки, раціоналізації організаційно-виробничих структур інтегрованих формувань.

Організаційно-виробничі (виробничо-підприємницькі) аграрно-промислові формування у цукробуряковому підкомплексі, що створені внаслідок приватизації майна і землі, мають забезпечити комплексне використання ресурсів на основі оптимального поєднання всіх чинників, що на них впливають. Це розміщення цукробурякового виробництва у найсприятливіших природнокліматичних умовах, спеціалізація і концентрація бурякосіючих господарств поблизу цукрових заводів та поєднання в кінцевому підсумку в єдиний технологічний комплекс виробництва цукрових буряків, їх

переробку, зберігання, реалізацію кінцевого продукту — цукру, глибокої переробки супутньої продукції та виробництва широкого асортименту продовольчих і непродовольчих товарів. При відповідних ринкових передумовах така організація виробництва веде до ефективного розвитку цукробурякового підкомплексу України, а процес інтеграції проявляється у створенні й функціонуванні ефективних інтегрованих структур — об'єднань, асоціацій, концернів, консорціумів та інших, удосконаленні і поглибленні економічних взаємозв'язків між ними.

Як показує практика, в рамках цукробурякових аграрно-промислових формувань бурякосіючі господарства об'єднуються з цукровими заводами для виробництва цукрових буряків і цукру, ремонту техніки, зберігання продукції, а також з торгівлею, транспортними, будівельними та іншими організаціями. Наявність високо розвинутої сфери виробничих послуг, наближення відповідних підприємств та організацій до сільського господарства — одна з умов переходу виробництва і переробки цукрових буряків на високоефективну індустріальну основу. Вибір форми співробітництва між ними, тіснота взаємозв'язків залежить від ступеня розвитку економічних відносин і характеру послуг, що надаються. У будь-якому випадку всі напрями здійснення інтеграційного процесу в цукробуряковому виробництві будуть функціонувати успішно в тому випадку, коли аграрно-промислове формування задовольняє економічні і соціальні інтереси всіх своїх учасників.

Виходячи з вище означеного, окреслюються наступні концептуальні аспекти розвитку цукробурякового виробництва:

- на державному рівні цукробуряковий підкомплекс визначається одним з пріоритетних в системі АПК;
- розширюється ємність внутрішнього ринку цукристих продовольчих продуктів та супутніх продуктів продукції цукробурякового виробництва;
- посилюється зовнішньоекономічна діяльність представництв України у зарубіжних країнах-імпортерах цукру щодо повернення втрачених позицій на зовнішньому ринку цукру та

- розширюється географія його експорту;
- розробляються і впроваджуються новітні технології виробництва цукрових буряків, їх переробки та використання цукру і супутньої продукції цукроваріння також на технічні цілі;
 - створюються ефективні організаційно-виробничі структури аграрно-промислових формувань, що діють у сферах виробництва, заготівлі, переробки та реалізації цукрових буряків і цукру.